

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кафедра ПСИХОЛОГІЇ

На правах рукопису

ЧОРНА НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

**ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АЛЬТРУЇЗМУ ТА ЕГОЇЗМУ У
ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ**

Спеціальність 053 Психологія
(код) (назва спеціальності)

Освітня програма Психологія
(назва)

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:

Деркач Лідія Миколаївна,
доктор психологічних наук,
професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол засідання кафедри

№ 6 від 01.02.2022

Завідувач кафедри

(підпис) Людмила ПРИСНЯКОВА
(Імя, ПРИЗВИЩЕ)

Дніпро, 2022

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кафедра	психології
Освітній ступінь	бакалавр
Спеціальність	053 психологія
Освітня програма	психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
психології

Людмила ПРІСНЯКОВА

(підпис)

«10» лютого 2022 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

ЧОРНА НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

1. Тема роботи «Вікові особливості прояву альтруїзму та егоїзму у підлітковому віці».

2. Науковий керівник доктор психологічних наук., професор

Лідія ДЕРКАЧ

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи на кафедру 14.02.2022р

4. Мета кваліфікаційної роботи Виявлення показників змін прояву альтруїзму або егоїзму та з'ясування взаємозв'язку з статтю та віком дітей.

5. Завдання випускної кваліфікаційної роботи

1. Аналіз джерел з питань прояву альтруїзму та егоїзму у дітей шкільного підліткового віку.

2. Виявити особливості прояву альтруїзму або егоїзму та з'ясування взаємозв'язку з статтю та самооцінкою.

3. Здійснити підбір методик, які адекватні меті та гіпотезі дослідження.

4. Провести емпіричне дослідження, здійснити аналіз отриманих результатів та з'ясувати особливості прояву альтруїзму та егоїзму у дітей шкільного підліткового віку.

5. Сформулювати висновки та розробити корекційну програму по формуванню особистості її характеру та самооцінки.

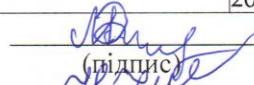
Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Лідія ДЕРКАЧ докт.психол.наук., професор	28.09.2021	24.10.2021
Теоретичні розділи	Лідія ДЕРКАЧ докт.психол.наук., професор	15.10.2021	27.12.21
Емпіричні розділи	Лідія ДЕРКАЧ докт.психол.наук., професор	15.10.2021	19.10.2021
Аналіз практичних рекомендацій	Лідія ДЕРКАЧ докт.психол.наук., професор	11.11.2021	11.11.2021
Список використаних	Лідія ДЕРКАЧ докт.психол.наук., професор	15.11.2021	16.11.2021
Підготовка доповіді презентації	Лідія ДЕРКАЧ докт.психол.наук., професор	20.01.2022	20.01.2022
Подання кваліфікаційної	Лідія ДЕРКАЧ докт.психол.наук., професор	19.02.2022	19.02.2022

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

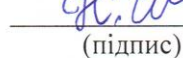
№ з\п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Вступ	Жовтень 2021р.	виконано
2.	I Розділ	Листопад 2021р.	виконано
3.	II Розділ	Грудень 2021р.	виконано
4	III Розділ	Січень 2022 р	виконано
6	Робота в цілому	Лютий 2022р.	виконано

Науковий керівник

(підпис)

Лідія ДЕРКАЧ

Здобувач вищої освіти

(підпис)

Наталія ЧОРНА

Дата видавання завдання 29.09.2021 р

ЗМІСТ

ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АЛЬТРУЇЗМУ ТА ЕГОЇЗМУ.....	19
1.1. Характеристика і визначення альтруїзму та егоїзма.....	19
1.1.1. Альтруїзм та егоїзм, як прояв протилежних значень в емоціях.....	22
1.2. Альтруїзм та егоїзм в контексті соціального обміну.....	24
1.3. Емпатія як джерело істинного альтруїзму.....	26
1.4. Вивчення альтруїзму та егоїзму радянськими та закордонними вченими.....	31
РОЗДІЛ 2. ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АЛЬТРУЇЗМУ ТА ЕГОЇЗМУ (У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ)	39
2.1. Особливості формування характеру в підлітковому віці.....	39
2.2. Особливості підліткового віку.....	45
2.3. Характеристика альтруїзму та егоїзму в підлітковому віці.....	52
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІКОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ АЛЬТРУЇЗМУ І ЕГОЇЗМУ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	65
3.1. Методи та методики дослідження.....	65
3.2. Аналіз результатів дослідження та їх інтерпретація.....	71
3.2.1. «Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребностной сфері» О. Ф. Потемкіної.....	71
3.2.2. Методика «Виявлення установок, спрямованих на альтруїзм - егоїзм».....	75
3.2.3. Діагностика емпатії (Меграбян та Н. Епштейн).....	81
3.2.4. Методи дослідження самооцінки за методом Дембо-Рубінштейна (мод. А. Прихожан).....	84
3.2.5. Методика- Особистістний диференціал (ОД).....	90
3.3. Корекційна робота у формуванні самооцінки та емпатії в психологічній готовності підлітків у толерантності і поваги один до одного.....	94
ВИСНОВКИ.....	100
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	104

ВСТУП

Актуальність теми. Особливості альтруїзму та егоїзму в підлітковому віці вже багато років привертають увагу психологів. Є як емоційно негативна, так і позитивна роль. Альтруїзм — це термін, який тлумачиться в соціальній психології: спочатку як мотив допомоги тому, хто свідомо не пов'язаний з його егоїстичними інтересами; по-друге, як дії, спрямовані на користь іншої особи, хоча є вибір здійснювати їх чи ні; по-третє, як допомога іншим, що не потребують винагороди, без свідків, за рахунок можливих власних втрат. Існує так званий чистий (справжній, справжній) альтруїзм, який не спирається на здячність. У великих гуманістичних вченнях, насамперед у класичній світовій літературі, такий альтруїзм прославлявся і прославлявся як найвища цінність людства, як найкращий приклад для наслідування. Натомість є багато прикладів альтруїстичної поведінки на публіці та коли альтруїстична поведінка не обов'язково має особисту вигоду. Те ж саме стосується безкорисливості альтруїстичної поведінки: в деяких випадках вона є явною чи прихованою, але винагороджується. Однак і в першому, і в другому випадку - допомагати іншим. Більше того, така сфера проявів людської особистості набуває значення лише в системі конкретної соціальної діяльності, тобто лише широкий соціальний контекст дає змогу правильно інтерпретувати альтруїзм та егоїзм. Важливим моментом, що дозволяє зрозуміти природу альтруїзму або егоїзму, є проблема мотивів, на яких він ґрунтується. Теорія соціального обміну (відповідно до якої людська взаємодія є різновидом угоди, призначеної для збільшення «винагороди» та зменшення «вартості») пояснює альтруїзм наступним чином: людська взаємодія регулюється «соціальною економікою». Йдеться про те, що в процесі взаємодії людина обмінюється не тільки товарами, грошима та іншими благами, а й любов'ю, статусом, інформацією тощо. Це зменшує витрати та збільшує винагороду. Однак це не означає, що людина свідомо очікує винагороди. Однак, згідно з теорією соціального обміну, саме аналіз витрат і винагород (чи зменшується почуття провини, чи зростає повага, чи

радість від допомоги) і бажання досягти максимально позитивного результату визначають нашу альтруїстичну поведінку.

Актуальність даної роботи полягає в тому, що вона виявляє особливості прояву альтруїзму та егоїзму у підлітковому віці, в процесі людської взаємодії, що набуває особливої ваги у формуванні особистості її характеру та самооцінки. Проблемою прояву альтруїзму та егоїзму, зокрема, такого важливого етапу у формуванні особистості її характеру та самооцінки, науковій літературі представлена не дуже повно, увагу їй стало приділятися тільки в останнє десятиліття і розгляд цієї проблеми можна знайти в обмеженій кількості авторів (Т. Гоббса, Е. В. Суботський, Д. Хорович, В. В. Абраменкової, М. Л. Бутівської, А. И. Протопопов, Е. Н. Сорокін, Ф. Прокопович, Айн Ренд, Г.С. Саллівен, Л. Беркович, Л. Даніельс, Е. Грінглас, К. Корт і Н. Керр, Дж. Дарлі, Б. Латане, Р. Місаваж і Д. Річардсон, М. Харрис, Е. Мідларські, Б. Ф. Скіннер, Р.Триверс.)

Об'єктом дослідження особливості прояву альтруїзму та егоїзму у дітей шкільного підліткового віку.

Предметом дослідження виступають особливості прояву альтруїзму та егоїзму у підлітковому віці, в процесі людської взаємодії, що набуває особливої ваги у формуванні особистості її характеру та самооцінки.

Гіпотеза: припущення про існування статевих та вікових особливостей на прояв альтруїзму або егоїзму у підлітковому віці.

Мета: Виявлення показників змін прояву альтруїзму або егоїзму та з'ясування взаємозв'язку з статтю та віком дітей.

Завдання дослідження:

- 1) Аналіз джерел з питань прояву альтруїзму та егоїзму у дітей шкільного підліткового віку;
- 2) Виявити особливості прояву альтруїзму або егоїзму та з'ясування взаємозв'язку з статтю та самооцінкою;
- 3) Здійснити підбір методик, які адекватні меті та гіпотезі дослідження;

4) Провести емпіричне дослідження, здійснити аналіз отриманих результатів та з'ясувати особливості прояву альтруїзму та егоїзму у дітей шкільного підліткового віку;

5) Сформувати висновки та розробити корекційну програму по формуванню особистості її характеру та самооцінки.

Методи і методики дослідження:

а) теоретичні(аналіз,синтез, узагальнення результатів наукових досліджень літературних джерел);

б) емпіричні методики (спостереження, бесіда, психодіагностика при допомозі наступних методик :

1. Методика «Діагностики соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребностной сфері» О. Ф. Потемкіной

2. «Виявлення установок, спрямованих на альтруїзм - егоїзм»

3. Діагностика емпатії (Меграбян та Н. Епштейн)

4. Дослідження самооцінки за методикою Дембо-Рубінштейн (модиф. А.Прихожан)

5. Методика «Особистісний диференціал»

в) Математично-статистичні(мат.очікування та дисперсія).

Практичне значення роботи полягає у можливості використання отриманих показників в практичній діяльності психолога у навчальних закладах, у сімейному консультуванні, що допоможе у формуванні особистості її характеру та самооцінки в підлітковому віці. Отримані результати можуть застосовуватися у педагогічній психології (як науковій дисципліні) та спецкурсах, які викладаються у ВНЗ України.

Новизна роботи полягає у новому підході, щодо формування особистості в підлітковому віці у взаємодії в соціумі.

Особистий внесок магістранта: по темі магістерської роботи було зроблено наступні публікації:

1. Чорна Н. «Особливості міжособистісного спілкування через інтернет». The 7th International scientific and practical conference "International

scientific innovations in human life” (January 19-21,2022) Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom. 2022. 828 p. (540)

2. Черная Н. «Индивидуально типологические и возрастные изменения активности - оптимизма личности.» 493 95. The 5 th International scientific and practical conference “Modern science: innovations and prospects” (February 6-8, : 12 i SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2022. 771 p.

Структура роботи. Робота складається із вступу, чотирьох розділів: гігетичного, емпіричного, по охороні праці, корекційної програми, висновки, іллеку літературних джерел та додатків. Робота викладена на 111 сторінках, містить 15 таблиць та 17 рисунків, а список літературних джерел має 70 нізієнувань.

ВИСНОВКИ

Підлітковий вік - це вік від 11 до 16 років (хоча ці межі відносні). Кризи, конфлікти пояснюються переважно змінами, що відбуваються у підлітків: анатомо-фізіологічними (ідентифікація з чоловіком (жінкою), статеве дозрівання тощо), психічними (інтелектуальний розвиток, розвиток різних сторін психіки) та соціально-психологічними (підлітки). - це трохи більше, ніж просто дитина).

Усе відбивається на його характері, визначає ставлення до людей, до праці, до навчального процесу, а тому є суттєвою рисою особистості, що розвивається.

Якщо дослідити особливості альтруїзму та егоїзму, а також самооцінки у підлітків, то можна зробити наступні висновки:

1. Характер - це сукупність стійких індивідуально-психологічних особливостей людини, що виявляються в її діяльності та соціальній поведінці по відношенню до колективу, інших людей, праці, навколишньої дійсності та самого себе.

2. Носій характеру — чоловік. Риси характеру впливають на діяльність, відносини, способи дій у найширшому сенсі - в сім'ї, в трудовому колективі, в управлінні виробництвом, в державі. Типове й індивідуальне за характером існують в єдності. Типове створює фон для індивідуальних проявів рис характеру, а прояв нехарактерності більшості певної соціальної групи рис характеру викликає заперечення, осуд.

3. Ставлення до інших виявляється як у позитивних, так і в негативних рисах характеру залежно від обставин і способу оцінки вчинків. Позитивними рисами характеру культурної людини є справедливість, дотримання слова, щедрість, доброта, чесність, принциповість. Основоположні для них - гуманістичні моральні якості людей, ідейні переконання, прогресивні прагнення.

4. До негативних рис можна віднести відчуженість, замкнутість,

ревності, скупість, презирство до інших, хвалькість, гордість, схильність до насмішок і насмішок, прихильність, схильність до порожніх суперечок, заперечення істини, дріб'язковість, мізантропія. Негативні якості дуже негативно впливають на позитивне спілкування людей, їхнє бажання разом боротися з несправедливістю, спілкування на роботі.

Аналізуючи результати емпіричного дослідження, ми також виявили тенденції на основі середніх значень всіх показників альтруїзму та егоїзму, а також самооцінки характеру підлітків у дівчат і юнаків. Діти, які навчаються в одному класі і в підлітковому віці у великій групі, демонструють середню самооцінку, високий і середній рівень емпатії, різні, а іноді і подвійні орієнтації в прояві не тільки альтруїзму, а в деяких випадках егоїзму.

Оволодіння нормами поведінки, моралі, рольовим репертуаром іноді супроводжується соціальними конфліктами та внутрішніми переживаннями. Прагнення підлітка до нового місця у стосунках з людьми, до самоствердження і дорослішання не завжди знаходить культурно відповідні форми вираження.

Ці обставини, з одного боку, створюють чимало труднощів у житті підлітка, з іншого боку, вони є основною умовою його особистісного розвитку, найважливішим аспектом якого є вибір власних цілей, цілей, і, нарешті, сенс його життя.

Ефективність корекції комунікативних труднощів цієї вікової групи значною мірою залежить від правильності визначення факторів, що провокують міжособистісні проблеми у молоді, що передбачає знання психологом-консультантом (соціальним педагогом) спектру можливих комунікативних ускладнень та особливостей їх прояву в підлітковому віці. Відзначимо основні з них.

Труднощі спілкування в підлітковому віці значною мірою зумовлені суперечливістю молодих людей, амбівалентністю їх прагнень і бажань. Таким чином, нестабільність самооцінки може виражатися в коливаннях між демонстрацією навмисної впевненості та проявом сором'язливості, щоб

впливати на динаміку рівнів амбіцій. Нечіткість моральних настанов часто проявляється у відмінності між альтруїзмом і егоїзмом, тонкої чутливості в одних ситуаціях і емоційного заціпеніння, що межує з безсердечністю в інших. Емоційна нестабільність може викликати несподівані зміни настрою та впливати на рівень контакту. Різкий перехід від яскраво вираженої потреби в спілкуванні до ізоляції у підлітка не рідкість. Формування індивідуальності відбувається поступово і суперечливо. Ця дисгармонійність, незрілість особистості підлітка багато в чому викликає проблеми у взаєминах з однолітками, вчителями, батьками.

Багато міжособистісних проблем молоді є результатом недостатнього врахування контексту соціокультурних відносин. Іноді підліток, діючи за власною логікою, ігнорує смисли і значення, закладені в культурі тих чи інших аспектів взаємодії людей. Така поведінка виводить молодого чоловіка чи дівчину із загальноприйнятого розуміння подій. Іноді це відбувається навіть не через незнання норм поведінки як таких, а через невміння в реальній ситуації виокремити, оцінити та співвіднести якийсь аспект відносин з культурною нормою. У цьому віці подібні неточності та помилки в сприйнятті та інтерпретації різних аспектів міжособистісних ситуацій свідчать про відсутність понятійного мислення у сфері відносин. Можна також говорити про недостатній розвиток у молоді навичок поводження зі значеннями різних соціальних ситуацій відповідно до культурного контексту.

Підлітки мають суттєву проблему, що характеризується: поганим відображенням різних аспектів міжособистісної взаємодії - потреб і очікувань інших, нюансів рольових ситуацій, причинно-наслідкових зв'язків своїх реакцій і свого партнера. Відносини молодих людей часто порушуються через нездатність висловити свої почуття без ризику спровокувати ворожі та інші захисні реакції.

Особливо складні стосунки у хлопчиків з вираженим егоцентризмом, зниженою чутливістю до бажань і проблем оточуючих, а також тих, хто перевантажує партнерів по спілкуванню, має нереалістичні очікування,

схильний до вразливості, впертості, агресивності.

Спонтанність поведінки, властива цьому віку, часто ускладнює міжособистісне становище підлітків і в багатьох випадках свідчить про недостатню продуманість дій, а точніше - небажання і невміння думати про наслідки своїх дій. Погіршення прогнозу часто призводить до проблем, на вирішення яких молоді люди не мають достатньо особистих резервів. Труднощі у взаєминах у підлітків часто призводять до почуття відкинення або незадоволеності реальним статусом групи, незадоволеності собою, невпевненості, підвищеної вразливості. Відчуття труднощів може викликати відчуття особистої невдачі та низької самооцінки, а також викликати реакцію, щоб уникнути проблемної ситуації. Ця тенденція, у свою чергу, призводить до зниження комунікації, утруднення набуття досвіду та навичок взаємодії і в кінцевому підсумку зниження активності підлітка в цілому.

Є й інша можливість - підліток надзвичайно активний, але часто його поведінка не відповідає ситуації, що створює проти нього середовище і проблематизує стосунки. Сам підліток у таких ситуаціях зазвичай впевнений у своїй правоті, дивується нездатності оточуючих зрозуміти невинність його намірів чи їхню справедливість. Невдоволення дорослих або однолітків такими формами прояву сприймається і інтерпретується молодою людиною як ворожість і упередження щодо неї. Хлопці з таким сприйняттям готові активно і жорстко захищатися в будь-якій проблемній ситуації, відчуваючи при цьому хворобливе незнання і неприйняття.

Досвід показує, що більшість проблемних ситуацій молодих клієнтів лежить між цими двома полюсами і утворюють широкий спектр феноменів, у тому числі складне переплетення індивідуальних особливостей молодих людей, соціальних обставин, в яких вони перебувають, і конкретних ситуацій.